

RECENCIES

MARGINALEN

Fernand Vanhemelryck, *Marginalen in de geschiedenis. Over beulen, joden, hoeren, zigeuners en andere zondebokken*. Leuven, Davidsfonds, 2004, 302 p., geïll. ISBN 90 5826 255 3.

Nu precies twintig jaar geleden verscheen van de Brusselse historicus Fernand Vanhemelryck *Ellendelingen voor galg en rad, 1400 – 1800* en *Misdadigers tussen rechter en beul, 1400 – 1800*. Twee jaar daarvoor verscheen reeds *Heksenprocessen in de Nederlanden*. De problematiek van mensen die leefden aan de zelfkant van de maatschappij liet deze specialist in de geschiedenis van de criminaliteit en het strafrecht blijkbaar niet los. In 1999 publiceerde hij met *Het gevecht met de duivel. Heksen in Vlaanderen* een volledig herwerkte versie van zijn *Heksenprocessen* uit 1982. En in feite sloot zijn studie over de pelgrimstochten naar het Heilig Land, *Kruis en wassende maan* (1994) ook nauw aan bij deze belangstelling. Het verbaast dan ook nauwelijks dat hij zich in zijn jongste publicatie weer begeeft in het wereldje van mensen die om de een of andere reden uitgesloten werden uit de 'gewone' samenleving. Zijn *Marginalen in de geschiedenis. Over beulen, joden, hoeren, zigeuners en andere zondebokken* toont ons een soms hallucinant beeld van de manier waarop men in het Ancien Régime omging met groepen mensen waarvan de enige misdaad vaak slechts was dat zij 'anders' waren dan de toonaangevende meerderheid.

In een bonte maar dikwijls schrijnende schildering schetst Vanhemelryck het lot van zwervers allerlei waaronder kwakzalvers die, misbruik makend van de goedgelovigheid van hun onwetend publiek, hun zogezegde genezende drankjes en zalfjes wisten te slijten. Niet altijd ging het er onschuldig aan toe: de grens tussen bedriegen en echte criminaliteit was soms flinterdun. De auteur wijdt een apart hoofdstukje aan de zigeuners: eerst heimelijk bewonderd en gesteund door de goegemeente werd zowel door hun eigen optreden als door een groeiend wantrouwen bij de plaatselijke bevolking, hun situatie vrij vlug uitzichtloos. Evenmin benijdenswaardig was het lot van de 'kettters'. Vooral de katharen komen hier aan bod. Ook de joden bleven gedurende eeuwen het slachtoffer. Was de haat tegen het volk dat de Zoon van God had vermoord, altijd latent aanwezig dan waren er toch dieptepunten zoals bijvoorbeeld tijdens de ontreding van de Zwarte Dood rond het midden van de veertiende eeuw. Verder staat de auteur ook stil bij de Marranenprocessen in Antwerpen tijdens de zestiende eeuw en bij de situatie van de joden onder de Aartshertogen en in de Oostenrijkse Tijd. Interessante bladzijden vindt men verder over allerlei uiterlijke tekens die de joden moesten dragen op hun kledij waardoor hun

marginaliteit nog sterker in de verf werd gezet. Het beeld van 'de verwerpelijke en criminele jood' in de kunst sluit deze bespreking af.

Het dragen van uiterlijke, stigmatiserende tekens op de kledij trof men ook onder andere ook aan bij de melaatsen, de prostituees en de beroepsbeulen. Ook tegen deze groepen, was zowel het kerkelijke als het burgerlijke gezag van oordeel, moest de samenleving beschermd worden. Het lot van deze mensen was ongetwijfeld vaak hard, maar alles samen genomen nog draaglijk in vergelijking met wat homoseksuelen en heksen te verduren kregen. Vooral vanaf de dertiende eeuw verhardde het optreden tegen de eerste groep. De grote heksenvervolgingen daarentegen vonden pas plaats in de zestiende en zeventiende eeuw.

Ongetwijfeld opent deze 'marginale' invalshoek een vruchtbare toegangsweg naar een beter begrijpen van het verleden. Zoals Vanhemelryck het zelf verwoordt, veranderen in de loop van de eeuwen niet de marginalen, maar wijzigt zich wel de visie van de maatschappij op de onmaatschappelijken. En dit geeft inderdaad een boeiend perspectief op de complexe mentaliteit van een gemeenschap met haar hardnekkige vooroordelen, fobieën en obsessies. Heel accuraat en zonder toe te geven aan enige sensitie-zucht die bij dergelijke onderwerpen vaak juist om de hoek op de loer ligt, beschrijft de auteur het maatschappelijk patroon van die mensen die gedurende lange tijd uitgestoten worden door de gemeenschap en de toen heersende cultuur. Interessant hierbij is hoe hier deuren worden geopend die uitnodigen voor een verdere vraagstelling. Op grond van zijn beschrijving kan men er inderdaad niet aan voorbijgaan dat opstoten van intolerantie tegen hen die om uiteenlopende redenen anders-leven, anders-denken en/of anders-geloven, chronologisch grotendeels samenvallen met vernieuwende bewegingen in het denken en in de politiek. Men ziet dat bijvoorbeeld gebeuren tijdens de Renaissance van de twaalfde eeuw en nogmaals tijdens de zestiende en zeventiende eeuw. Het lijkt erop dat het doorbreken van oude, vertrouwde leefgewoontes een maatschappelijke onzekerheid teweegbrengt waarbij de marginalen meer dan ooit als zondebokken worden naar voren geschoven.

Raoul BAUER (Puurs)

* * *

LEZEN MET ARENDT

Dirk De Schutter: *Het ketterse begin. Arendt over de filosofie van het actieve leven*, Budel, Damon, 2005, 144 pp., ISBN 90 5573 617. 14,90 Euro

"De voorbije jaren heeft het leven en het werk van Hannah Arendt mij existentieel geraakt en mijn hele wezen aangesproken", schrijft Dirk De Schutter